

Рис. 1. Система жизненных циклов продуктов деятельности

Моделирование систем жизненных циклов позволит управлять на стадии НИОКР результатами и затратами не только будущей, но и прошлой деятельности, связанной с жизненными циклами предметов труда.

Література

1. Игумнов Б.Н., Завгородняя Т.П., Барский С.Н. Системы нормирования производственной деятельности. – Хмельницкий: Поділля, 1976.– 388с.

Надійшла 20.04.2000р.

УДК 331.024

В.М. НИЖНИК

Технологічний університет Поділля, м.Хмельницький

НОРМАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Розглянуто проблеми соціального управління на основі нормативного підходу, особливості розробки, представлення і визначення сфер впливу соціальних нормативів.

Розробка системи соціальних нормативів і їх дотримання в Україні вкрай необхідні, оскільки майже за всіма світовими показниками соціального розвитку вона займає останні місця. Так, якщо за індексом розвитку людини (середня тривалість життя, рівень доходу на душу населення, рівень освіченості) Україна ще у 1988 році займала 45-те місце, то у 1994 р. – 95-е (табл. 1).

Таблиця 1

Індекс розвитку людини [1]

Показники	Індекс тривалості життя	Індекс доступності освіти	Індекс доходу на душу населення	ІРЛП
Світовий рівень	0,64	0,71	0,94	0,764
Україна	0,72	0,91	0,43	0,689

Україні потрібна науково обґрунтована система нормативів оцінки якості життя населення і ступеня екодеструктивного впливу господарювання. Поряд з нормативами забруднення навколишнього середовища повинні бути нормативні вимоги до стану здоров'я, рівня травматизму, зайнятості населення, мінімальної заробітної плати, середньої тривалості життя тощо.

В Україні утворилась величезна армія безробітних (35% від працездатної робочої сили), знижується професійно-кваліфікаційний рівень; реальна зарплата за сім останніх років зменшилась у 5 разів, а середня зарплата забезпечує менше 50% витрат, необхідних для відтворення робочої сили; скорочується середня тривалість життя (чоловіків на 4,4 року, жінок на 2,2 року); наростає депопуляція населення (смертність перевищує народжуваність). Видатки на соціальний захист зі зведеного бюджету України з кожним роком зменшуються, про що свідчать дані Міністерства фінансів України (рис. 1).

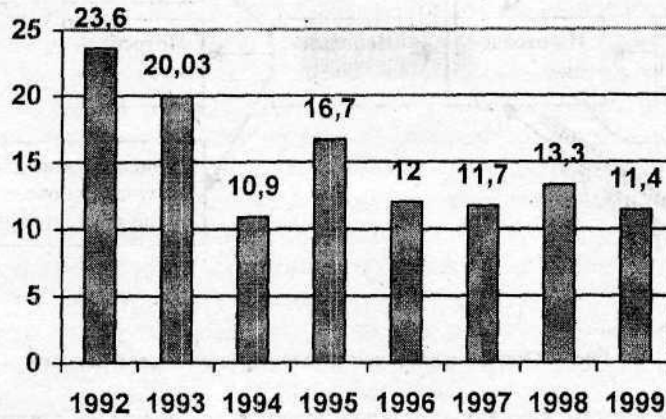

Рис. 1. Динаміка видатків на соціальний захист населення України, %

Соціальна допомога повинна бути адресною. Оскільки більше 40% суми допомоги по безробіттю приходить на найбільш заможні сім'ї, а на безробітних із 10% найбідніших сімей - лише 1%. Забезпечені сім'ї акумулюють 72% всієї суми пільг на придбання ліків, а найменш забезпечені - тільки 28%. Біля 65% виплат по тимчасовій непрацездатності отримують в найбільш забезпечених сім'ях і лише 11% - в найменш забезпечених. В забезпечені сім'ї направляється 83% всієї суми допомоги по пологах і вагітності. Подібна ситуація типова і для дотацій на санаторно-курортне обслуговування (10% пільг приходить на найменш забезпечених, 44% на найбільш забезпечених). Із 90 відсотків соціальних пільг 68 видів розподіляється без перевірки потреби в них.

Аналіз діяльності Хмельницького відділення Фонду соціального страхування України по основних показниках виконання бюджету показує, що у 1999 р. зменшилися всі витрати на соціальні потреби (табл. 2). Значно зменшилися субсидії на житлово-комунальні послуги та придбання населенням палива: з 43913,6 тис. грн. у 1997 р., до 38620 тис. грн. у 1998 р. та 26356 тис. грн. на 1.11.1999 р. За 10 місяців 1999 р. дещо збільшилась допомога сім'ям з дітьми та адресна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям. Значно збільшилися витрати на навчання інвалідів (на 191760 грн.), забезпечення протезно-ортопедичними виробами (на 39%), матеріальну допомогу (на 60%).

В Україні в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, працює 3,4 млн. чол. Забезпеченість працюючих засобами індивідуального захисту не перевищує 40-50%. Щорічні виплати на відшкодування шкоди, заподіяної життю і здоров'ю працюючих, сягають 400 млн. грн.

Таблиця 2

Витрати на соціальні потреби населення Хмельницької області, тис. грн.

Роки діяльності	Витрати				
	По тимчасовій непрацездатності	По вагітності і пологах	На народження дитини	На поховання	На санаторно-курортне лікування
1997 р.	9571	2442	371	155	4987
1998 р.	9489	2104	317	115	4716
9 місяців 1999 р.	7126	1374	167	75	2836

Окрім цих витрат з бюджету, соціальні видатки включають: індексацію зарплати працівників бюджетної сфери, пенсійні виплати, індексацію доходів у залежності від рівня інфляції, витрати на фізичну культуру, спорт, охорону здоров'я, допомогу дітям, інвалідам тощо.

Отже, різноглановість та різнобічність соціальних виплат породжує проблеми в загальній оцінці соціального стану та розробці перспективних напрямків соціального захисту населення. Необхідні

методики розрахунку та оцінки соціального розвитку країни. НДІ соціального розвитку при ООН розробив методику, яка називається "профіль розвитку". Вона ґрунтується на визначенні зв'язків між загальними показниками розвитку країни і соціального розвитку. Величини відображених ста показників кореспондують між собою. Для оцінки будується "сітка відповідності", на яку можна накласти дані будь-якої країни і скласти її "профіль розвитку". Але зібрати дані по ста показниках досить складне завдання. Через те й використовується у більшій мірі індекс розвитку людини (беруться до уваги три показники).

Є й інші підходи [2], за якими визначається функція добробуту (W) у залежності від приватних продуктів споживання (C_1), якості навколишнього середовища (U), а також рівня зайнятості (E), цінової стабільності (P), балансу платежів (Y):

$$W = f(C_1, C_2, U, E, P, Y). \quad (1)$$

В такому випадку проблема розподілу і використання природних ресурсів вирішується шляхом максимізації вказаної функції.

У доповіді Світового банку сказано: "Сталий зв'язок між доходами та межею, до якої прямують заходи з охорони навколишнього середовища, демонструє, що у достроковому періоді найбільш надійним способом поліпшення стану навколишнього середовища є збільшення багатства нації" [3].

П.Еткінс дослідив агрегований показник-норматив, який застосовується у розвинутих країнах і включає [4]:

- 1) питомі викиди SO_2 , CO_2 та ін.;
- 2) питоме споживання води;
- 3) відсоток населення, яке має доступ до каналізаційної системи;
- 4) частку заповідників та національних парків у загальній площі території;
- 5) імпорт вугілля;
- 6) виділення муніципальних твердих відходів (у розрахунку на одного жителя);
- 7) інтенсивність споживання енергії (первинна енергія на одиницю ВВП);
- 8) кількість засобів приватного автотранспорту;
- 9) застосування нітратних добрив на 1 км² сільгоспугідь.

Якщо Україна й надалі буде нарощувати обсяги виробництва з існуючими питомими показниками споживання природних ресурсів (енергомісткість ВВП у 10 разів більша за показник у Франції, Німеччині; матеріаломісткість національного продукту у 3 рази перевищує світовий рівень, а водомісткість у 5-10 разів), то її неодмінно чекатиме ще й економічна криза.

В сучасній економічній теорії існує дві концепції соціальної ролі і відповідальності підприємств:

- перша – монетарська – збільшення прибутків і оплати праці;
- друга – корпоративність цивілізованого ринку, соціально орієнтованої моделі ринкової економіки.

Особливість соціального розвитку підприємств повинна полягати у розробці й реалізації різних соціальних програм: недержавних пенсійних, соціального і медичного страхування, підготовки й перепідготовки працівників, включаючи контрактну форму навчання, програми по покращанню умов праці й охорони здоров'я, соціального партнерства. Отже, пошук нормативних соціальних показників в економічній теорії триває.

Як засвідчує світовий досвід, розробити синтетичні, тобто максимально узагальнюючі показники соціального прогресу, які могли б відповідати суб'єктивним потребам державного соціального регулювання і служити для визначення пріоритетів та вироблення соціальних програм, надто складно. Через те для цих цілей повинна використовуватися система соціальних нормативів. Необхідно розробити Закон України "Про державні мінімальні соціальні нормативи" і посилити контроль над його виконанням для усунення виникнення соціально небезпечних ситуацій в регіонах України. Система соціальних нормативів повинна включати три рівні: індивідуальні, колективні та суспільні. Так, на суспільному рівні соціальні нормативи повинні ґрупуватися на такі сфери впливу як населення, ринок праці, рівень життя, соціальне забезпечення, екологія і суспільна безпека (рис. 2).

Соціальні програми повинні бути:

- обмеженими (не стимулювати постійний відтік робочої сили з реального сектора);
- адресними (розподіл допомоги тільки серед бідного населення);
- ефективними (адаптація саме до нових умов, рівень допомоги не повинен бути меншим за прожитковий мінімум);
- побудованими на основі соціального партнерства між урядом, роботодавцями та профспілками.

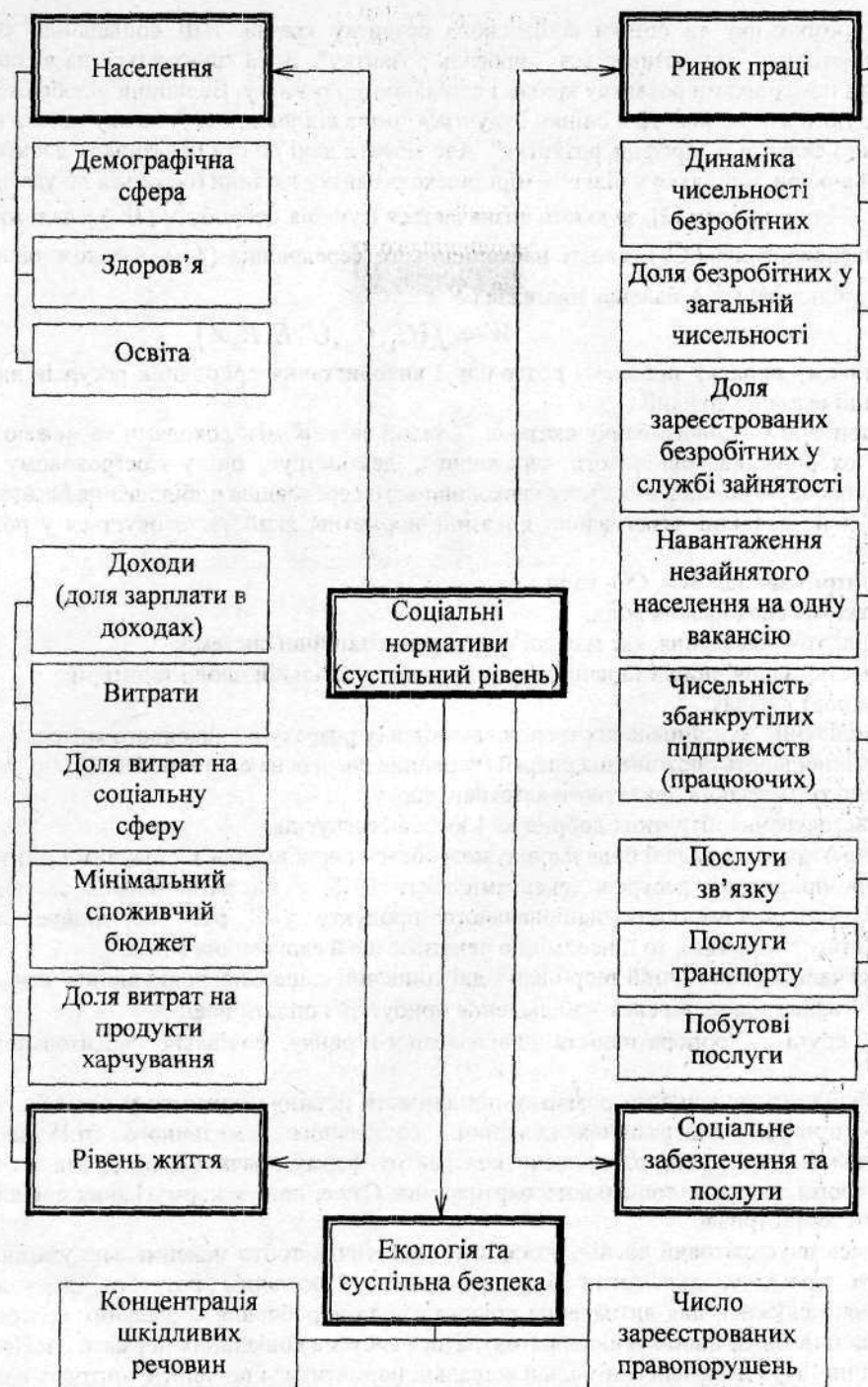

Рис. 2. Сфери впливу соціальних нормативів

Першочерговими, на нашу думку, соціальними заходами є:

- створення системи соціальної підтримки при безробітті після закінчення терміну виплати допомоги;
- своєчасна виплата за існуючими соціальними програмами і програмами житлєвих субсидій;
- перехід від субсидій для сплати комунальних послуг до субсидювання доходів;
- зменшення витрат на державні резерви та інші дотації для підприємств;
- створення системи страхування на випадок захворювання;
- кредитування безробітних для відкриття їх комерційної діяльності.

Соціальні нормативи, як базові регулятори взаємодій між людьми на індивідуальному, мікро- (колективному) та макрорівневі (суспільному), з точки зору теорії добровільності норми як результату

раціонального вибору, можуть задаватися матрицями переваг (домінантами). Наприклад (табл. 3), три індивіди (А, Б, В) здійснюють вибір між трьома заданими соціальними нормами (І, ІІ, ІІІ):

Таблиця 3

Матриця норм

Норми	Індивіди		
	А	Б	В
І	1	3	2
ІІ	2	1	3
ІІІ	3	2	1

Як бачимо, індивід А віддає перевагу І нормі у порівнянні з ІІ і ІІІ; а індивід В віддає перевагу ІІІ, а потім І і на останньому місці ІІ норма. Тобто, розробка і впровадження норм на основі соціальних нормативів може здійснюватись за ступенем потреб того чи іншого індивіда, колективу чи суспільства, які необхідно їм вкрай задовольнити. Для вибору альтернативних потреб можна використовувати матриці співвідношень (табл. 4).

Таблиця 4

Матриця співвідношень потреб

Потреби	Екологічні	Економічні	Трудові	Соціальні	Всього
Соціальні	50	30	20	×	100
Трудові	40	10	×	10	60
Економічні	60	×	10	10	80
Екологічні	×	40	30	80	150
Всього	150	80	60	100	

Нами розроблено методичні підходи і структури (рис. 2) до створення класифікаторів соціальних нормативів на суспільному, колективному та індивідуальному рівнях. До демографічної сфери можна віднести тривалість життя, смертність на 1 тис. чоловік; до сфери здоров'я: захворюваність на 1 тис. чол. за віком і статтю, забезпеченість лікарняними ліжками і лікарями на 10 тис. чоловік, державні витрати на охорону здоров'я у загальній структурі витрат; до сфери освіти: рівень освіти населення; чисельності людей з вищою і спеціальною освітою на 100 чол., забезпеченість дітей дошкільними установами, витрати на освіту у відсотках до ВВП, державні платежі у відсотках до всіх державних витрат. Показник рівня життя може бути виражений відношенням доходів (витрат) до вартості життя; показник прожиткового мінімуму – вартістю споживчого кошика. Різниця у рівнях грошових доходів на душу населення в різних регіонах складає – 10 разів, в різних галузях – 6 разів. В цих умовах необхідна диференціація їх базової основи (мінімальних соціальних нормативів), згладжування і вирівнювання соціально-економічних контрастів.

Література

1. Мочерний С. Проблеми людини в економічній теорії // Економіка України. – 1999.-№1.- С.42-81.
2. Siebert H. Economics: Theory and Policy, Berlin, Heidelberg, New-York, London, Paris, Tokyo, Springer-Verlag, 1992.
3. World Development Report 1992: Development and the Environment. -Oxford University Press, New York, 1992.
4. Etkins P. The Kuznets curve for the environments and economic growth examining the evidence // Environmental Planning.- 1997.- A29.

Надійшла 26.04.2000р.